

ISMÉT TALÁLKOZOM BALTHAZÁRRAL

ISMÉT TALÁLKOZOM BALTHAZÁRRAL

Balthazarhoz végleg hűtlen lettem.

Szakítottam Balthazárral, más pályára léptem, és egészen más, Balthazártól teljesen távol álló dolgokkal foglalkoztam.

Kibékültem az egyházzal, legalábbis volt egy esetem, amikor nem bántottuk egymást, az uralkodó osztálynak bizonyos engedményeket biztosítottam, sőt, voltak perceim, amikor a Kiáltvány hangját lelkiismeretlennek tartottam.

Baskircsev Mária és Iszkuljev doktor testvéreimre kezdtem csak egészen homályosan emlékezni.

Minek tagadjam tovább? Nyilvánvaló ugyebár, hogy a kislány miatt kellett mindennek így történnie...

Elárulni kissé a forradalmat, távolodni a párás hajnalok önfeledt leányaitól, kik ruf máriást játszottak velem filléres alapon a gyönyörű nevű Louvre kávéházban, felednem kissé a tátongó úrt, mely a szindikalistáktól elválaszt, miatta kellett. És elővennem ismét, sőt fennhangon és többször elolvasnom a nyárspolgárok nevetséges szabályait, melyeket nem átallanak törvényeknek nevezni, szintén a kislány miatt volt szükséges.

Most azonban nevetni fogsz, nyájas olvasó. Keserűen fogsz felkacagni, mert, hogy mindent tudj: vidékre mentem lakni!

A Narcissus aforizmái után, a Beardsley mitológiája után, és mondhatnám, hogy jóformán a Carlyle íróasztalától egyenest – mely egy barátom lakásán tündökölt, amelyhez Oscarnak Janus-arcú botja volt támasztva, s melyen a lord Alfred Douglas csodálatos arcképe pompázott –, innen és ezek után mentem én vidékre.

És nem volt szabad boldogtalannak lennem, mert az erkélyen állottam, és letről a kisfiam nézett fel hozzám, és megismert és integetett a kis kezeivel, és a nap a szemeibe sütött, pillogott és megbotlott a drága kis fiam.

De nem is volt semmi szükségem sem a boldogtalanságra, sem a forradalomra, sem a többi díszletekre. Nem is vehettem volna semmi hasznát ez idő tájt még az érzelmes és bolondos Balthazárnak sem. Távolságban állott tőlem kedvelt barátom, mint valaha, és az utolsó szimbolista novellával, melyet róla és az ő bukásáról és a nagy szőke nőről írtam: elbúcsúztam az irodalomtól és a jelen ifjútól egyaránt.

Ő balra ment, én meg valószínűleg jobbra, pontosan úgyse lehet soha megállapítani az ilyesmit.

Voltak ez idő tájt törzsasztalok a fővárosban, ahol irodalmi öngyilkosságnak tartották szakításunkat, azonban mindhiába. Igyekeztem elfelejteni őt, groteszk és bizarr barátomat, kinek színes életét oly izgatottan vigyáztam.

Nem lehetett barátom többé a rendes élet miatt, melyet folytattam, és ha keresett, ki kellett üzennem, hogy nem vagyok idehaza, hogy nem érek rá, hogy nem mutathatom vele magam az emberek előtt.

Nagyon fájt, nyájas olvasó.

A kiképzés alatt sem lehetett, a tiszti iskolában sem lehetett. Nagyon fáradt voltam. A penna kiesett a kezemből, olyan fáradt voltam, a puskát alig bírtam, és a szöges bakancsaimat is alig bírtam. A szívem is fájt. Rendszerint jó az, ha az embernek a szíve fáj és boldogtalan, de amennyire nekem fájt, az már sok volt. Nem, később sem fogadhattam Balthazárt, kiüzentem neki, hogy nagyon fáj a szívem, ezt először meg kell szoknom.

A harctéren sem beszélhettem vele, el voltam foglalva. Leveleket vártam hazulról, minden testi és lelki erőmet meg kellett feszítenem, annyira vártam a leveleket hazulról. És azután is, sehoggy sem lehetett, mindig dolgom volt. Gyalogolnom kellett Rovnóba a kozákokkal, és utaznom kellett Moszkvába a mezítlábas Sulkovszkij herceggel a fehérenemük miatt, amelyeket az amerikai magyarok küldtek részünkre.

És aztán innen is el kellett utaznom a Volgán és az Undsán túl, egy orosz faluba, hogy a fogaimat megcsináltassam. Ezért kellett odamennem.

Mindig, mindig dolgom volt, Balthazárra nem jutott időm.

Ősz lett azonban, és én is útra keltem, és a lapomba, melyet tintaceruzával és indigópapírral csináltam, vezércikket írtam, és azt írtam a vezércikkbe, hogy: „Fel magyarok borús csapatja!...”

A vonatot, amelyre ültünk, „gorkij maxim”-nak nevezik az oroszok, és azért hívják így, mert „gorkij”, az annyit jelent oroszul hogy keserű, de „gorkij maxim”, az még ennél is keservesebbet jelent. Egy tatár őrt jelent a kocsi egyik végében, és egy cseremiszt őrt a kocsi másik végében. És azt jelenti, hogy a foglyok egymás felett fekszenek a deszkapolcokon, harminc napig. És hogy a derék Kantinovics Musztafimovok legfelül fekszenek, és hogy mikor felmennek, akkor lehull a csizmájukról a sár a kenyérzsákomra, és hogyha lejönnek, akkor is. És ha híd jön, bejönnek az örök és öröködnék felettem, hogy fel ne robbantsam a hidat, pedig az ablak olyan piszkos, hogy nem is lehet észrevenni a hidat az ablakon át. Még az Urál hegységet se lehetett észrevenni az ablakon át, olyan piszkos volt.

És nem lehet kinyújtózkodni, de összehúzódni se, nem lehet betakarózni, se kitakarózni, nem lehet fájni, nem lehet megmelegedni, nem lehet csak kizárólag meggémberedni, esetleg elhalálozni arra a rövid időre.

Ilyen vonat ez a gorkij maxim vonat, melyről azt írtam a vezércikkemben az orosz kormány ellen, hogy:

„... át a rettenetes Szibérián, el a szamojéd tanyák és a kirgiz jurták mellett, a legendás Amur partjai felé...”

Ilyen vonat ez a gorkij maxim vonat, ahol egy bizonytalanul télies szeptemberi reggelen ismét találkoztam Balthazárral...

Istenem! Egészen más volt... Kopasz volt és szemüveges, és kereskedelmi tudományokkal rendelkezett. Nem beszélt velem, nem bizalmaskodott velem, kellemetlen, magába zárkózott, begombolkozott, titkolózó ember lett Balthazár, úgy látszik, nem voltak többé titkai. Rendes ember lett, látszott rajta, hogy nem is fog és nem is akar

már nőni, és az volt az impresszióm, hogy odahaza bélyeggyűjteménye vagy más efféle szenvedélye van. Hiába néztem reá könyörögve, hogy tárja ki a lelkét, mondja, mondja meg, miért utálja a barokkot, miért nem érti a futuristákat, és miért nem volt igaza Hegelnek, és miért kellett a cikket abbahagynom, és a háború után vajon... Semmit, semmit nem mondott, szigorúan nézett rám, mintha azt mondaná: Az ember nem tacsó többé, ezt tudhatná ön, és tudhatná, hogy most már ebben a korban az embernek nincsenek egyezményes jelei arra nézve, hogy: kérek kávé t dupla habbal, négy kiflivel, felírni...

Néha beszélgettünk, de reménytelenül hagytam őt ott mindig. Csak a pozitív dolgok iránt volt érzéke, a szívét, azt nem tárta ki, az érzelmeit nem közölte velem, katonaságról és más számtani dolgokról beszélt és arról, hogy hogyan fogták el, de erre nem voltam kíváncsi.

A bizonytalan és rajongó Balthazár, a feldúlt és zilált Balthazár orosz nyelvtant tanult naphosszat a bokszában, és pontosan és szigorúan étkezett.

Óvatosan takarózott, és oly ember benyomását keltette, kivel már semmi rendkívüli nem történhetik, és akivel ennél fogva most már céltalan barátkoznom. Míg nem egy napon...

Mígnem egy napon eltűnt Balthazár.

Semmi, egészen semmi, egyáltalában oly egyszerű és kézenfekvő volt Balthazár eltűnése. Egy állomáson olcsó cukrot árultak, Balthazár leszállt venni, a szuronyos őr is vele ment. A vonat elindult, és Balthazár ottmaradt az egyik mandzsu állomáson az őrral együtt.

Olcsó és kellemetlen szenzáció volt a Balthazár eltűnése, fáradtan és aléltan szálltak fel hozzám a polcra a hírek és tudósítások és a fordulatok, hogy Balthazár már telefonált, hogy a legközelebbi személyvonattal jön utánunk, és hogy holnap utolér bennünket, hogy vigyázzunk a kosarára, hogy a csizmájában tizenöt rubel van...

Nem, Balthazár... – gondoltam mosolyogva –, ezek nagyon naiv kis dolgok. Igazán nem érdekel az most már.

Mikor pedig megérkezett, egész kicsi ember lett előttem Balthazár, és szinte dühösen néztem őt a polcra.

Lenn állott a földszinten, gesztikulálva és élénken beszélt és mesélt, és körülötte mosdatlanul érdeklődtek a szabadság országának álmos és gyötrődő száműzöttjei.

Hápagott, integetett és kacérkodott Balthazár, francia szavakat mondott és részletezett. Az állomásfőnökről beszélt, akit vonatkisiklás miatt helyeztek el Ázsiába, a felesége most odahaza van Szentpétervárott, a leány, a sógornője vigyáz a házra, nyolcadik gimnazista, felírta a címét a Balthazár noteszába, és Balthazár is felírta és odaadta neki a béke-címét. Künn a lugasban ültek, és franciául beszélgettek, és dicsérték egymás országát. Aztán az orosz katonát mesélte Balthazár, aki tiszt volt, de lefokozták, és aki sört fizetett neki és cigarettát a mandzsu állomáson. És muszáj volt elfogadni, sőt tegeződni kellett vele, mert egy kicsit be volt rúgva. Aztán a vonatot mesélte Balthazár – aki egy éjszakán át majdnem szabad volt –, a vonatot mesélte aztán, mely végre is megérkezett, és amelyben szabad civil halandókkal utazott tovább. A szabad civil utasokat beszélte aztán, kik köréje gyűltek és szagolták és tapogatták. Az asztalfőre ültették, a kis billenőasztal mellé, a kupé ablakánál, és egy paplant tettek alája, és csájával kínálták, és tábornokokról és hadvezérekről kérdezték Balthazárt. A békéről és a győzelemről beszéltek neki, de ő gúnyosan mosolygott. Aztán az éjszakát beszélte Balthazár, melyben szikrázva robogott a vonat a szibériai sztyeppén. Fönt és lent a polcokon és a közbülső polcon is elhelyezkedtek az utasok, keresztet vetettek, és csendesség lett a gorkij maxim egyszerű emberei között.

...És a nő – aki eddig nem szerepelt – szintén lefeküdt.

Balthazár körül e pillanatban életveszélyesen tolongtak a száműzöttek, az arcokra kétségbeesett irigység ült, hallatlan kíváncsiság továbbá, hallani, amit úgyis tudunk, ami természetes is volt, hiszen Balthazár ez éjszaka majdnem szabad volt...

Nem lehetett visszavonulnia – ezt magam is beláttam –, és Balthazár – mit tehetett? – illetlenül nyilatkozott a nőről...

Most aztán igazán lemondtam Balthazárról. Végleg lemondtam róla, és enyhe bánattal gondoltam a fiú züllésére. A polcomról lekeféltem a sarat és a kenyérmorzszákat, egy kerek fát tettem a fejem alá, és szomorúan készültem az éjszakára, mert már este volt. A nap hamar telt el, még egy esztendeig sem tartott, mint máskor. Este volt nyilvánvalóan, sőt már éjszaka, a tunguz örök már számoltak bennünket, és megfogták lábunkon a hüvelykujjunkt, hogy biztos-e.

Nekem ez is mindegy volt, csak a fiú züllésére gondoltam, ki valamikor parfümmel itta a teát, ki ama csodálatos sárga rózsákból, melyeket a kedves lánytól néha kapott, egzotikus salátákat csináltatott, és ezeket könnyes megindultsággal fogyasztotta, ki a nővéreinek éjféli után vásárolt harisnyát Komárominénál, a kedves Meteor kávéházban... Balthazár züllésére gondoltam, rendszeretlen és tartalmas barátomra és filozófiai rendszereire gondoltam. Egy Csengery utcai kávémérésre gondoltam, ahol Ptolemaioszt magyarázta a Pállfy Nina növendékeinek...

Arra gondoltam, hogy Balthazár milyen hűtlen lett és milyen groteszk lett. Miért bántja a nőt, akit amúgy sem értett meg soha? Mily rosszul áll ez neki, mily kevéssé...

– Nem szabad rám ennyire haragudnia – szólott ekkor hozzám csendesen Balthazár. Mellettem ült, mint a régi, boldog mámorok perceiben. És egészen természetesen a lábait keresztbe tette, a cvikkerét levette a szeméről, kényelmesen ült mellettem és ismételte:

– Nem szabad rám ennyire haragudnia. És nem szabad engem megvetnie, mert ezt nem bírnám ki.

– Ön igen illetlenül nyilatkozott a nőről – mondtam szigorúan.

– Óh!... – mosolygott Balthazár. – Én csak természetesen nyilatkoztam a nőről. Én a nőről csak a valóságot mondtam.

– Már megint kezdi?

– A valóságot, de nem az igazat... (Így folytatta rejtélyesen Balthazár.) És ön azért csalódott bennem, mert hitt az érzékeinek. Azért jöttem ide, hogy megvédjem a nőt.

Elragadtatással nyújtottam kezét Balthazárnak.

– Ismét a régi ön, kedves Balthazár.

Tompán és keserűen motyogott, alig értettem, szipá-kolt kissé, nehezen és nagyon a szívéből nyögte ki végre, kérően és esengve:

– Mert Ignatyevna Anasztazjáról nem szabad rosszat gondolnia. Mert tudnia kell önnek először, hogy volt az egész, és csak azután szabad véleményt mondania. És ha ön is a régi, akkor azt sem hangosan, mert nem az alakos szó a fontos, és nem az, amit a közönségnek várakozásához képest és a tömegnek ízlése szerint nyújtunk. Nem az a fontos, hanem a szív legmélye. Ismétlem önnek, szíves barátom, a legtermészetesebbet mondtam Ignatyevna Anasztazjáról, és – higgye meg – illet róla ezúttal a legilletlenebbet mondanom. Lássá be, stílus dolga volt az egész, tisztára stílus dolga volt, hogy bántottam őt, bántanom kellett. De önnek meg kell mondanom az egész dolgot. Belülről is meg kell világítanom szabadságom éjszakáját, és tisztáznom kell ez ügyben a szerencsétlen Ignatyevna Anasztazját főképpen. Úgy képzelje ön, hogy a férje is ott volt a vonaton, és figyelmeztetem önt a dohos levegőre, a forró csájára, melyet velük ittam, gondoljon a kínai napszámosokra, kik velünk utaztak, a furcsa, egészen primitív szibériai bennlakókra, kik között talán osztjások és votjások is voltak, de burjátok és kirgizek egészen biztosan. Az éjjeli menedékhely egy különösen sűrített kiadásának képzelje ön az egészet, a hangok bizonytalan zúrével, ahol két vezérmotívum uralodik: az Anasztazja férjének csámcsogása és egy balalajka pendülése. Az ablaknál egy kis billenőasztal, és itt ülök én. Itt ülök én, vele és a férjével. Kézzel és lábbal beszélünk, jelekkel és állati hangokkal. Először azt hittem, könnyen fog menni, a moziban egész nagyszerű az ilyesmi, azonban politikáról így beszélni nagyon nehéz.

A homlokomról csurgott az izzadság, mikorára meg tudtam magyarázni, hogy hibáztatom Bruszilov generális taktikáját.

...Túl a Bajkálon robogott a végtelen ázsiai síkon a furcsa vonat, egy fülkéjében egy kis asztallal, és az asztal mellett egy hosszú hajú tatár és egy bánatos késői asszony, meg egy cingár, kopasz, pesti könyvelő, ron-

gyos hadifogoly, főhadnagy: évszázadok kultúrája a szemei sarkában, a kisujja körmében, korok műveltsége a hangja emelésében és ejtésében és a mozdulataiban, mikor a zsebkendőjét kiveszi a bal zsebéből és homályos szemüvegét törli vele. Későre járt, és aludni tértünk. A tatár feltornászott a legfelső polcra, szuszogott, csámcsogott és megnyugodott végre. Az asszony elnyúlt, végigalélt a közbülső polcon, az ön barátja pedig a piszkos ablaküveghez támasztotta lüktető halántékát. De a kabátom és a takaróm, az, ugyebár, nem volt velem, az önökkel maradt, fáztam és dideregtem tehát a paplanba burkolózott alvó félvadak között, és arról lehetett szó, hogy a kultúra itteni egyetlen képviselője meg fog fagyni. Reszkettem és remegtem, az ablakhoz tántorogtam, aztán visszacsoszogtam, dörzsöltem kezeimet, kopogtam és nyújtózkodtam. Nyújtózkodtam és nyújtóztattam meggémberedett tagjaimat, nem ért semmit. Felhajtottam a blúzom gallérját, lehúztam a sapkám, pislogtam és a noteszemmél babráltam, hogy múljék a rettenetes idő, kétségbeesetten imádkoztam az Odisszea első sorait, minden hiába. Pesti meleg gesztenyékre gondoltam, vastag piros hárászkenőkre, egy nagy lóra, amely elgázol és rám fekszik az Oktogonon, melegít és agyonnyom... Istenem, egy biliárdparti, egy füledt külvárosi mozi, egy zsúfolt villamos. Könnyeim melegen folytak végig arcomon és hidegen hullottak kezeimre, mikor észrevettem, hogy Ignatyevna Anasztazja tágra nyitott szemekkel néz rám. Lelkével bámul, és szeméit függeszti rám, mindent lát, tud és érez...

Vasalt ingemet odahaza és a szennyes rongyot, melybe most beteg lábaim vannak csavarva...

Keménykalapomat odahaza, és zöld ernyővel letakart villamoslámpáimat, és a kávéházam bronz szélfogóját...

Tudja a légnyomást, mely süketté tett, a kis szakadást a gamásnimon, amelyet a halál piszkált rajta, a szívem rettenetes ijedtségét a nagy vasak sikoltása miatt, és tudja a sleppet, mely bizonytalanul úszott velem az Undsán, a leveleket, melyek nem jöttek meg, a könyveket, melyeket nem olvashattam, a lapokat és képeket, melyeket nem láthattam, a hideg homokot, melybe Kijev mellett feküdtem, a tésztát, mely ragacsos és nyúlós volt,

s melyet piszkos kézzel habzsoltam, a beszakadt kemen-
cét, melyben nedvesen megpihentem, az orosz hideg kezét,
mellyel az arannyal plombált fogamat rángatta, az új ősz
hajszálaimat, melyek mindig fáznak, a szívemet, melyet
meg kellene rendesen csináltatnom... Tudja az öreg
népfelkelőket, kik most jelszavakat és jelhangokat mor-
molnak és arcra buknak és elbúcsúznak. És tudja a hideg-
get, mely hidegen szánkázik és reszketve korcsolyáz föl
ujjaimon, át a nyakam alatt, el füleim mellett, könnyező
agyamon által... Láta és tudta Ignatyevna Anasztazja
mindezt, és a meggyötört emberiség vonagló kínja siklott
feléje csillogó cvikkerem felől... Könyörgő és kétségbe-
esett alázata és térdelése.

...Láta, tudta és megérezte, és nem tehetett másként,
nem cselekedhetett másként, és ön nem jó ember, ha el-
ítéli őt.

De ön nem ítéli el ugyebár? Hanem megérti őt, sőt
felemelkedik hozzája, Ignatyevna Anasztazjához? – kér-
dezte hirtelen izgatottan, szinte esengve Balthazár.

Mindkét kezemet nyújtottam feléje, keblemre akartam
ölelni őt, de a vonat megállott, és künn valaki ezt kiál-
totta élesen:

– Kuenga!...

– Kuenga... – visszhangozta az állomás nevét
Balthazár, mint egy távoli gong zsibbadt, zilált és bátorta-
lan kondulása, melynek hangja szelíden, megértőn, bé-
kélten türemlik felénk.

BALTHAZÁR BUKÁSA

Furcsa történet következik itt, emberek. A cinikusoknak írom, és a méláknak is írom. De a mélák, azok Balthazár helyett Ivánt olvassanak mindenütt. Ennyi az egész.

I

Balthazár tehát Máriát szerette és Máriát magyarázta magának, titkos éjjeleken, egy igen eredeti és rendszeretlen bölcseséggel. Mária mellett ült, és Máriával sétált, és Máriával evett. Nemcsak hogy emlékezett reá, vagy gondolt reá, vagy szimplán hű volt hozzá. Ez semmi. De: Mária, Mária, Mária, ez kiabált ki minden zshivajból, minden csendből, és minden megpercenése, minden kis világozása az agyának Mária volt.

Ez a tökéletesség... – így gondolkozott, meglehetősen homályosan, Balthazár.

II

Ezt, ami most jön, külön fejezetbe kellett írnom, ez leírása annak, hogy tulajdonképpen Balthazár egészséges és széles hátú legény volt. Amikor még nem ismerte Máriát, mohón szippantotta föl az utca mindenféle gyönyörűségét, és a kis lehetetlen, olcsó lányoknak vérbe borult szemekkel csókolta a nyakát.

És Balthazár belemerült a föltétlen piszokba, mert várta percről percre idegesen, félénken és reszketve a föltétlen fehérséget, a tökéletességet, de aki, íme, csakugyan

eljött, várta Máriát. Ezért merült a pizsokba, ezért nem kellett neki soha a sunyi és gyalázatos fehérség. Ama megalkuvó tisztaság tudniillik, amelyet kétlaki polgárasszonyok föl-fölkínáltak neki. (Pedig egészséges és széles hátú legény volt.)

III

Amikor végre puhán és kövérkésen megérkezett Mária, ezt gondolta Balthazár csöndesen:

Íme, megjött. Vége örökre, vége most már a pizsoknak, a fetregésnek, a szertelenségnek. Milyen jó lesz nekem a tökéletességben élni és a tökéletesség által. Milyen más világ jön most.

Ez, persze, január havában történt.

IV

És a kis lehetetlen nőket meg se látta most már Balthazár, a szemérmes fölkínálkozókat pedig lesajnálta.

Az éjszakák kicsit hosszúak még januárban, de Balthazár szigorúan, nyugodtan aludt, csak néha lelkesedett:

– Júniusban szigorlat, azután praxis, azután diploma, azután Mária.

És elaludt Balthazár.

Aztán jött február, és Balthazár élénken, ragyogó szemekkel lehelte a párnák közé:

– Szigorlat, praxis, diploma, Mária.

Aztán márciusban, sőt áprilisban is még így beszélt a sötétségnek Balthazár, de beleharapott a párnákba.

Májusban – persze, májusban – egyszer egy délután írni akart és elfelejtette a nagy gé betűt, és kiejtette a tollat a kezéből.

Veritékes zsibbadással, reszkette gondolkozott Balthazár, és a fogai összeverődtek.

Kint május volt, becsületes, egyszerű ásítás, nyújtózkodás, ébredés. És kinézett sápadtan, és megijedt Balthazár.

Egy szőke, vastag lány feküdt az ágyon, és furcsán nézte Balthazárt.

Mert Balthazár a földön térdelt, és a szeméből könnyek peregtek. Könnyek: nagy, nehéz, csillogó könnyek; gyerekes, bolondos, gyilkos könnyek. És a kezeit összetette, és a fogait csikorgatta. Imádkozott Balthazár:

– Mária, Mária... Nézd az én nyomorúságom, egyetlen Máriám. Már a füleimmel néztem és a szemeimmel hallgatóztam, már reszketett a nyavalyás lábam, már elfelejtettem a nagy gé betűt, már te voltál piszkos álmaimban Lulu, egyetlen Máriám. De csak volna valami bajom, csak volna legalább valami bajom, akkor talán nem vágatna így a vérem, nem volna ilyen ruganyos a csontom, nem volna ilyen forró a mellem, nem volnék ilyen szárnalmas, nyomorult, Máriám.

...A fogait csikorgatta és sírt – így imádkozott Balthazár május havában.

A SÍRON TÚL

Nem tudom, hogy meddig, de bizonyára nagyon sokáig, nyugodtan pihentem egy domb oldalában. Egyszer aztán emberek jöttek, és én végtelen egykedvűen türtem, hogy az ásókkal egy szekérre hányjanak. A szekérnek deszkaoldalai voltak, egészen olyan volt, amilyenekben a sárt, az agyagot, a homokot szállítják. Aztán eldöcögtek velem. A fák zöldek voltak, amerre mentünk, a hegyek szabálytalan kúp alakúak, az eső permetezett. A lovakat ostorral ütötték, s a lovak a farkukkal csapdostak.

Egy városba értünk, és egy nagy udvaron megállott a szekér. Két kerekét kivették, és engem kiborítottak a nedves földre. Az udvaron bokrok, fák voltak, de egy ház is. A házat korinthuszi oszlopok tartották, de az akantuszlevelek meg voltak repedezve.

Apró magaslatokon csinált romok pironkodtak, a bokrok közül előfeketéllett Praxitelész Hermésze. Minden, minden olyan, mint amikor én is kenyérért véreztem és gondolatoknál melegedtem. Íme, az ostor, és a lovak csak a farkukkal csapdosnak... Romcsinálmányok uralkodnak a magaslatokon, az ízlés papjának udvarán. Már jött is a szobrász. Bársonykezében, persze, széles kalappal, persze. Pénzt adott a szekereseknek, akik szalonnát ettek fekete kenyérrel, és az eső a kalapjukról rácsurgott a fekete kenyérré és szalonnára.

A szobrász babrált velem, gyúrt, piszkált, simított, de én nem bántam semmit. Ezt én így hittem, amíg éltem és hittem. Burgonyát vetnek belém, vagy téglát égetnek belőlem: mindegy. Evoé! éljen tehát az élet, és mamlaszkodtam. Igen, ezért a langyos óvatosságért megérdemel-

nék most valami büntetést. Legalább, hogy furdaljon a lelkiismeret vagy mi. De úgy látom, igazságom volt. Semmit sem érzek. Ez az ember babrál velem, és ismerős zsinórokat formál belőlem, rajtam. Csizmát, a csizmára sarkantyút. Ha nagy ember lettem volna, most az a szerencse érhetne, hogy saját magamat formálná belőlem. De nem. Nem is voltam még bátor sem. Mitől félttem?... Most bajuszt csinál nekem... Mi leszek?... Már ló nem leszek, se Cicero. Nagyon gyáva voltam. Mitől félttem?... Kinyílt egy ablak a műteremben, és én láttam magam az ablaküvegben.

És amióta künn feküdtem és elporladtam, amióta kiástak és a szekéren idehoztak, most éreztem igazán szégyent és keserves indulatot.

Láttam magam az ablaküvegben.

Büszke, gögös pózban tartottam akadémiás merevségű kezem, a lábam csodálatos félszegen lépett a dobogóra. És láttam az arcomat, és végignyilallott rajtam a szégyen.

Én, én kell hogy hirdessem ennek az üres fejű kortesnek a dicsőségét? Énrajtam keresztül kell hogy az izléstelenség a bárányfelhőkre böggjön? Ez a hazaparcellázó, ez az agyvelőuzsorás, hisz ismerem jól ezt a paragrafus-szédelgőt. És éppen én?!

És leleplezték a kitűnő államférfiút, a humánus és nagyszívű embert. Újságíró koromban utálattal írtam az uzsoráiról, a kis és nagy panamáiról, nyomorúságos áldozatairól és fekete májáról, most meg: felmagasztosult ábrázattal, lelkes pátosszal, a hazaszeretet nemes zsinórai-val feszülő nadrágomon, hallgattam gaz és vak rabszolgák himnuszait róla.

Nagyon, nagyon gyáván éltem, megérdemeltem ezt a büntetést.

Állottam a térségen fagyott büszkeséggel, nevetséges pózzal, érthetetlen lelkesedéssel. Meddig lesz ez így? Meddig állanak elibém híg velejű turisták a kodakjaikkal, meddig mutatnak rám felmagasztosult ábrázattal az ember-aklok csordásai?

Mikor fogják már látni, hogy a pofám hazug, hogy a zsinórom nem eszme, és nincs semmi értelme és nincs

semmi jogosultsága a nagy lelkesedésnek? És hogy nem vagyok szép, hanem modoros, hogy nem élet lüktet ruháim redőiben, az arcom ráncaiban, hanem iskola? Meddig lesz ez így? Meddig fog borsózni a hátam ettől a mélységes szégyenpokoltól? Hiszen néha, néha volt egy-egy bátor káromkodásom, egy-egy nyílt rúgásom. Öklelőztem, sírtam, csapkodtam én is. Igen, most a mamlaszkodásomért bűnhődöm, de akkor a rúgásaimért még el kell jöjjön valami.

Egyszer friss, egészséges emberek a derekam köré láncot csavartak, egy gőzdaru könnyedén emelt a levegőbe és egy stráfmotorra tett. Egy ember hátrafordult, rám szólott vidáman:

– Mehetünk, kegyelmes uram?

Aztán megindította az áramot, és vígan perdült a stráfmotor.

A múzeumban megállott előttem egy csomó nyílt tekintetű, bő ruhájú, egészséges fiatalember. Furcsán néztek rám, és aztán az egyikük ezt mondta:

– A múltnak ledőlt, otromba bálványai közül, íme, egy. Íme, a rablólovag mint a hazaszeretet és áldozatkészség önzetlen apostola! Hazugság az egész élete, és egy nagy hazugság ennek a szobornak minden idealizált plasztikussága. Nézzétek ezt a modoros követ, ezt a terméketlen erőlködést, ezt az iskolás redőszörnyet, ezt az ostoba fajankót.

...A karom még merevebben tartottam, a szemeim még lelkesebben fordítottam fölfelé, és a pofám valósággal eltorzult a nagy felmagasztosultságtól.

...Mennyei boldogságot éreztem és tudtam, hogy ez most már tartani fog az idők végeiglen.

BÚNBEESÉS

I

A combjában, a mellében Löwy Izidornak tizennyolc éves vágyak keringtek. Határozott, egyszerű, de félénk vágyak.

A magasabb fiú- és leányiskolában igen furfangos védekezések vannak a tizennyolc éves tüzek ezen kalandos lobogásai ellen. Magas röptű olvasmányok például. Az argoszi Danaéről például, akinek gyönyörű keblére aranyeső képében hullott Zeusz, és így született Perzszeusz. Ezen furfangos védekezések – emlékszem rá – hatásosak is voltak. A földi vágyak ugyan letepertek mindünket, és rohamosan görbültek a gerinccsontjaink, de így, ilyen leplezetlenül, ilyen egyszerűen – mint most Löwy Izidor – nem égtünk.

Az éjszakában ugyan fuldokolva, titkosan vártuk Danaét, hősi pózban, beteg lihegéssel, és mert nem jött sem ő, sem az álom, jött a reszketés az inainkba és a görbülés száradó csontjainkba.

Összeszorítottuk azonban a fogainkat, és lesütöttük szemeinket, és eldugtuk fehérműünket – ezt tette velünk az argoszi Danaé.

A fűszer-szakmában is felette hatalmasak ezek a vágyak, és gyötrőek is, de határozottak és egyszerűek.

Löwy Izidor tehát nagyon világosan és egyszerűen óhajtotta a puhaságot, az asszonyi meleget.

Ez a szemérmetlen bizonyosság üzte őt most a Dancs Róza ágya felé. Dancs Róza bizonyára nem várta sem Zeuszt, sem az aranyesőt, hogy Izidor mégis jött, egy darab szagos szappant óhajtott.

Ezt Löwy Izidor megígérte.

II

Muth Szilárd volt a főnök úr. De a lopást Muth Marci fedezte fel. Azaz Muth Margitka, aki gyakran látott éjszakánként hadnagyi ruhákat, melyek rokonszenvesen feszültek, de sajnos, mindannyiszor csak a Lőwy Izidor segéd volt ezen ruhákban. Ilyenkor felébredt, és iskolába menet egy-egy férfiarcot mohón ivott fel a tekintetével, de hamar elpárolgott az egész, és az illatos álmokban, sajnos, megint csak Lőwy volt a hadnagyi mezben.

Muth Margitka látta Dancs Rózánál a szappant és a cégnyomást a skatulyán tisztán. Így: Muth Szilárd fűszer- és norimbergi...

Dancs Róza azonban ezt mondta óvatosan:

– Nekem Izidor úr vette. Vette...

A lopás megtörtént, az kétségtelen. Bár az Izidor szimpla lelkében ez nem volt sikkasztás, rút hálátlanság és rablás. Magát a lopást sem előzték meg nála szokásos lelki tusák és a felébredt lelkiismeret küzdelmes csatározásai a szennyes indulatokkal. Nem. Lőwy Izidor sokkal megátalkodottabb gonosztevő volt. Nem tusakodott, nem borsózott végig a hátán gondolatban a bukás örvénye és az akasztófa réme, csak zsebre dugta a szappant. És a nyomorult még fütyült, nem gondolt egy pillanatig sem az izzadság- és verejtékcseppekre, amelyeknek keserves eredményét ő most elharácsolja. Fásult volt ez a Lőwy Izidor a nemes érzeményeket illetőleg, azt látjuk. Fütyült a nyomorult, és könnyelműen adta oda Dancs Rózának a szappant, mondván:

– Nesze szappan.

Jöjjön be hát ez az Izidor.

III

– Lopod, rabolod évek óta a keserves pár összekuporgatott krajcáromat, és én úgy bíztam benned, mintha csak a fiam volnál. Hát ez a hála? Ez a becsület? És nem mondhatod, hogy kenyérre kellett, hogy a nyomor vitt a züllés útjára. Miért nem kértél? Vagy miért nem vallottad be legalább utólag?

Muth Szilárdné így szólott:

– Hadd vallja be, hogy mennyit lopott. Mennyit loptál, te? Elment valaki az apjáért?

Igen, az apja már bejött, egyenesen nekiment Lőwy Izidornak szegénynek, és adott neki Muth Margitka, sőt Dancs Róza személyes jelenlétében két pofont. Nagyot, hatalmasat, kettőt. És megjegyezte:

– Te bitang! Ilyen szerencsétlenség, bocsánatot kérek, Muth úr... és kedves neje, kezét csókolom... Ilyen szerencsétlenség...

Azt hiszem, Lőwy Izidorban most végre-valahára derengett a bűnnek valamelyes halvány megsejtése.

– Hadd vallja be, hogy mennyit rabolt.

– Hallod, te bitang, mit mond a nagysága, kezét csókolom... Mennyit loptál? És hova tetted? Én, kérem, nem tudom, hova tehetted... Ha nekem hazahozta volna, én kitekertem volna a nyakát... Itt kosztolnak, itt befogadnak, és nincs bajom veled, és te lopsz?... Mire kellett neked, te rabló?...

IV

Lőwy Samu, az Izidor apja, másnap megint eljött.

– Összevertem, kérem, csúnyán... És nagyon szépen köszönöm, hogy nem tetszett nagy dolgot csinálni az esetből... Alázatosan köszönöm, hogy nem tetszett följelenteni... És a pénzt elhoztam. Háromezer...

– Ez kevés, Lőwy. Én csak a maga iránt való tekintetből elégedtem meg ötezerrel. Mit gondol, annyi éven át mennyit rabolhatott, amíg rajtakaptuk. A maga fia ezt se érdemelte tőlem. Hát mondjuk, akármilyen keveset is számítok, vagy százezer árát elcipelte úgy apródonként. De én megelégszem már ötezerrel is. Maga iránt való tekintetből. Nem vall a fiú semmit?

– Nem, kérem szépen. Nagyon megátalkodott...

– Látja. Nőkre költötte a többit is. Tudja, ez nagyon veszedelmes. És az ő korában.

– Nagyon megverem, kérem szépen...

– De háromezer, az kevés. Holnapig nem csinálok semmi bajt. Hanem...

– Elhozom, kérem szépen, azt is... Összetöröm a csontjait...

Muth Szilárd bólintott:

– Jól teszi, Lőwy. Meg kell tanítani. Holnapig várok. Beláthatja, hogy nagyon méltányos vagyok, és hogy háromezer, az nagyon kevés.

A MÁSÉ...

Ziháló mellel, a fájdalomnak keservét sírván, Nagy Zsuzsanna a padra borult, a hideg és kietlen kőpadra, börtönben levőre.

Keze, melyet csuklóban vaspánt ölelt, megrázkódott és felemelkedett.

Felemelkedett pedig a láthatatlan eget fenyegető módon.

A megpróbáltatás éje lomhán és sötéten borult a város csatornáira, és ráborult félelmetes és fojtó csendességével a börtönök Nagy Zsuzsannáira is.

Mely Nagy Zsuzsannák emez egyike, életének ő nagy botlásán végiggondolkozott még egyszer.

Holott torkát jobban szorította valami láthatatlan, mint csuklóját ama vas.

– Csakhogy valamikor ölelő karok lágyan is tapadtak hozzám.

Csók is égette az ajkam.

Szerelemnek fáján kizöldült az ág, ágon gyümölcs piroslott, és arcomon szégyenfolt.

János vagy Géza!... vagy hogy is hívtak téged, te legelső, te legnyomorultabb, te legédesebb?

Hívlak a szennyből, a pokolból, vagy talán éppen se-lyempárnákról hívlak, habtestű feleséged mellől.

Jöjj, mint jöttél akkor és beszélj, mint beszéltél akkor, cselekedj velem úgy, mint cselekedtél akkor a fiaddal, a meg sem születettel.

Fojts meg engem!

Morajlik a nagy víz, loccsan valami.

– Sándor vagy Pál, te legelső, te legnyomorultabb, az arcodra se emlékszem már.

Csak a nézésedre emlékszem.

A hangodra is emlékszem.

Sziszegő és megejtő hangodra.

A becsület... a becsület... A habok némák... a szégyen... majd meg kenyér. Vigyázz!... kettőnek kenyér.

Ez az: kettőnek kenyér.

És megejtettél engem, másodszor, fülembe sziszegett szókkal.

Aztán... aztán... egyszer csak vitted a gyermekemet, ó, a fiadat, aki meghalt, mielőtt élt volna.

Morajlik a nagy víz, és loccsan valami.

– A víznek partján talán még megvártad a reggelt, és akkor aztán, nyomorult, elmentél hozzá, aki mellett talán selyempárnán fekszel.

Vagy talán ketten temetkeztetek?

Vagy csak nagy sokára támadt kedved a fiad meglátogatni?

Az idők felettem szálltak, szálltak.

Csapkodott engem az emberi nyomorúság ezer fajtája.

Elvitt az utam valami gyermekcsapat előtt nemrég.

Talán színház... talán iskola?... nem tudom, merre jártam.

Csak sok-sok gyermekszem bámult rám.

Kicsik, gömbölyűek és piros arcúak.

Véznaék, vértelenek és réveteg tekintetűek.

Bús, komoly, ifjonti vének.

Víg, kergetőző apróságok.

És ezeknek mindnek jutott levegő.

És ezeknek mindnek jutott becsület.

És ezeknek mindnek jutott étel.

Ez az: étel.

Csak annak hullámsír.

Ezeknek: család, anya, testvér, iskola, irka, játék és palatábla.

Annak hullámsír.

És akkor...

– Hallod-e, te legelső, aki csak másodszor rontottál meg először, hallod-e, mit csináltam?

A kicsik, a gömbölyűek és a piros arcúak közül kiválasztottam egyet.

Felkaptam az ölembe és összeszorítottam a torkát.

Aztán rohantam féktelen iramodással a vízhez.

Behunytam szemem és elhajítottam jó mélyen, be az árba azt a kicsiny, piros arcút.

Morajlott a nagy víz és loccsant.

A megpróbáltatás éje oszladozóban volt.

Jött a nap.

A megpróbáltatás napja.

A KEGYELETLEN GYERMEK

Élt egyszer, egészen fõnt északon, a messzi Vologdában, élt egyszer egy öreg orosz. És volt ennek az öreg orosznak egy nagy behemót fia. Volt neki egy nagy melák fia, aki szintén ott élt vele egy házban. Nagy vörös szakállá volt neki is, mint az apjának, és miként valamikor az apja, úgy egyszer csak õ is feleséget hozott a házhoz. És habár nemigen gyarapodott, de legalább szaporodott ettõl kezdve. Fehér fogai voltak, mint valamikor az apjának, és bagariaszaga volt, mint az egész szent birodalomnak. Egészen úgy élt, mint valamikor az apja, a nagyapja, az ükapja, holmi egészen csekély változtatásokkal mégis. Így például: a mahorka nevû dohányt nem répalevelekbe sodorta, hanem elegánsan és városiasan újságpapirosból szívta. Azonkívül divatos, hegyes orrú bocskorokat font magának, és hozzá még kaptafán, nem csak úgy szabad kézbõl, mint a régiek szokták. Továbbá a feleségének is vett egyszer egy pár mamuszt télire, pedig az asszonyokat nemigen volt szokás elkapatni ez idõtájt Vologdában.

Általában azonban derék, istenfélõ és jámbor ember volt ez a Nyikolaj Nyikolajevics Sézer, kit el is felejtettem eddig nevérol is bemutatni a nyájas közönségnek.

Persze, teljesen hiba nélkül nem lehet az ember, és egyes gyöngeségek ugyan kiben nem találatnának? Elfagy az ember körme, kettõt ellopnak a kis malacok közül, az asszony régi szeretõje szabadságra jön a katonaságtól, avagy nyilallás áll az ember derekába, szóval: nem alszik az ördög, és hát ilyenkor elveszti az ember a jámbor esztét, és gonoszul cselekszik. Van ember, aki ilyenkor iszik, van más, aki a feleségét veri meg, és így csilapítja lelke háborgó hullámain. Sokféle ember van.

Olyan is van, aki ilyenkor a kútba ugrik, aki dühében adósságot csinál, vagy aki ilyenkor a falba veri a fejét. Van, aki búvában megházasodik, aki vaktában fejszét ragad, és olyan is van, akinek felháborodásában elakad a szava. Mert ilyenkor – mindnyájan tudjuk – az ördög cselekszik az emberben. De hát ezt is az Isten bocsátja ránk, mint a többi nyavalyákat és megpróbáltatásokat. Zúgolódnunk nem szabad, csak békességgel követnünk a gondviselés útját.

Így tett a mi emberünk is, Nyikolaj Nyikolajevics Sézer.

Ha jöttek a megpróbáltatás percei, az ördög incselkedései és fifikái: követte azt az utat, melyet már megszokott volt, nem próbált ellene semmit, hiszen az úgysis hiábavaló.

Egy kicsit talán furcsállni fogod, tiszteletre méltó hallgató, és talán mindjárt nem is érted egészen, miért legjobb azt úgy elintézni: követni a természet szavát, az ördögi bolondozásnak megadni azt, ami az övé, és aztán tovább élni békességgel, megnyugodott, elszelídült lélekkel. Legislegjobb túlesni rajta és utat mutatni az ördögnek, hogy merrefelé bújjon ki belőlünk.

Ne csodálkozz rajta tehát, jámbor felebarátom, hogy a mi emberünknek is megvolt a pokol praktikáinak elintézésére az ő régi módszere, és ha ezen túl volt, minden rendbe jött és elsimult.

És az volt az ő szokása – ahány ház, annyi szokás, kérlek –, hogy megtépázta ilyenkor egy kicsit atyjaurát, az öreg Nyikolajevics Sézert. Hol gyengébben, hol erősebben, már az ördög incselkedéseire képest.

De ezzel aztán – sietlek felvilágosítani, atyámfia –, ezzel aztán el is simultak mindenkoron lelkének ráncai, elmúltak lelkiismeretének foltjai és kedvének szeplői és szívének viharai.

És az öreg Nyikolaj Nyikolajevics Sézer is megnyugodott mindenkoron ebben, mert okos ember volt és tudta, hogy az öregségnek is megvannak a maga örömei, de a fiatalságnak is megvannak a maga jogai. Az öreghez a megnyugvás illik, a fiatalnak a harc az eleme. Olyan dolog volt ez már ebben a házban, mint az, hogy ünnepnapkor tisztát váltunk, avagy más ilyen rendes és

közönséges dolog. És mondom, hogy ezek a cibálások csak annyiban változtak, hogy lassanként távozott-e az ördög a fiúból, elegendő volt-e egy-két rúgás az elszelídüléséhez és haragja elmúlásához, avagy szükséges volt-e erősebben kifűjnia magát. A szitkok, azok természetesen hozzátartoztak ehhez a dologhoz, mint a húsvéti szent kálácshoz a mazsolaszőlő, és hozzátartozott a kancsuka is, továbbá, míg meg nem kopaszodott az öreg, addig a haja is szorosan ide tartozott, mert ennél fogva szokta az ifjú Sézer őt a kerekés kútig húzni.

Egy-két vödör hideg víz után rendesen vége volt mindennek. A fiatalabbik Sézer haragja lassanként elült, a rossz kielégítve pihent el és emésztett benne. Ezt az áldozatot bizony meg kellett hozni, és ezt az öreg Nyikolaj Nyikolajevicsnek be kellett látnia. Amióta a haja kihullott, és a szakállánál fogva rángatta a kúthoz a fiú, egy kicsit nehezebbre esett ugyan a dolog, de mit lehetett tenni? Más mód nem volt.

Túrte tehát és szenvedte a dolgot hangtalanul, sőt békében, nem lázadozott és nem könyörgött és nem tett semmit, amint hiába is tennénk bármit a természet rendje ellen.

Még csak nem is sírt és nem is káromkodott, szinte mindegy volt neki az egész – annyira megszokott, annyira természetes és biztos volt a kancsuka, a szitkok, a rúgások, a pofonok, és azután a vége: egy-két vödör víz.

És az, hogy aztán csend lett, nyugalom és békesség.

És most már vége is lehetne a mesémnek, ha ez mindig így lett volna.

De nem volt így végig, és nem az öregen múlt, hogy nem így volt, mert az öregség szeret a kitaposott és próbált utakon járni, hanem a fiatalság, az törekszik mindig az újításokra.

Úgy volt ez, hogy az ifjú Nyikolaj Nyikolajevics Sézer egyszer túlságosan is megbolondult.

Miért, miért nem, nem kutathatom most már, de a rúgások is súlyosabbak, a kancsuka szaporább, a pofonok hevesebbek, a szitkok gyalázatosabbak voltak ez egyszer, mint rendesen.

Hanem az öreg Nyikolaj még ezt is csak bírta valahogy. És a szakállát is már nyújtotta engedelmesen, mert

szeretett volna túl lenni rajta, és szinte vágyta már a két vödör vizet, mely hűsíti a sebeket és befejezi az egészet, mint a felkiáltójel a heves mondatot.

Nyújtotta, mondom, engedelmesen a szakállát, és amikor a fia beleragadt és húzta őt az udvaron a kút felé, titokban egyet-egyét segített magán a kezével, a lábával, ahogy lehetett, hogy hamarabb érjenek oda.

Hanem aztán furcsa dolog történt a kútnál és egészen szokatlan. Amire eddig példa nem volt, olyan eset történt.

Mert a fia még itt sem eresztette el az öreget, hanem csak húzta elvakultan tovább és rúgta és káromolta tovább.

Furcsa és szokatlan dolog történt ekkor, tisztelt publikum. Mert a türelmes és hangtalan öreg egyszerre csak felugrott és hatalmas ordítással tette kezét a fia torkára.

– Megállj, te becsstelen gazember! Megállj, te elvakult fajzat! Te megbolondult lélek, te szentségtörő bolondóra!

Az ifjabb Nyikolaj nem tudta hirtelen, hogy ébren van-e vagy álmodik. Egyszerre kijózanodott az öreg markának a szorítása alatt és ijedten dadogta:

– Eddig sohasem tiltakoztál, kedves atyám, és eddig sohasem volt semmi kifogásod a leckéztetésem ellen. Mi a szösz ütött most egyszerre beléd? Őszintén megvallva, azt hittem, hogy jár ez neked, hogy illetékes.

– Hát tudd meg, te senki fia, te pokol szülötte, hogy ami eddig történt, az járt neked, igen, az illetékes volt. A te istenben boldogult, szegény jó nagyapádat, az én atyámat is egészen ilyenformán láttam el magam is a régi jó időkben. És a dédapáink és ükapáink is megkapták ezt. Így, vagy legalábbis ilyenformán kapta ezt minden családfő az összes Sézereknél. A pofonokat, a szitkokat, a kancsukát és a rúgásokat és az utat a háztól a kútig; így csinálták ezt a mi családukban mindenkor, és, mondom, az én szegény jó apámat is így húztam én a szakállánál fogva a kútig. A kútig, te gazember, te pokol fajzatja, de csakis a kútig! Mert itt a határ, itt a mezsgye: a kútnál. Itt az utolsó stáció. És te, csakis te vagy az első szentségtörő a családban, aki a kútnál is tovább akartál cibálni, aki nem tiszteled az ősök szokásait, a kegyeletet hagyományt. Te! Te istentől elrugaszkodott, becsstelen ördögfi!